

ПРИКАЗИ

УДК 323.15(497)(049.3)

Александар Милосављевић

Београд

БАЛКАНСКИ ЕТНИЧКИ МОЗАИК: МАЊИНСКО ПИТАЊЕ НА БАЛКАНУ

**Жарко В. Обрадовић,
*Балкански етнички
мозаик: мањинско
питање на Балкану,***

**Чигоја штампа, Београд,
2014, 790 стр.**

Књига проф. др Жарка В. Обрадовића „Балкански етнички мозаик: мањинско питање

на Балкану“ резултат је вишегодишњег континуираног рада на овом слојевитом и комплексном политиколошком, правном и социолошком питању са истовремено изразито пулсирајућим геостратешким залеђем чија актуелност не јењава већ напротив са годинама све више расте изазивајући неподељену пажњу академске, али и лаичке јавности. Ово у многим својим аспектима капитално дело (790 страна са илустративним картографским додацима и обимном библиографијом) представља значајан истраживачки подухват како у погледу одговарајућег дефинисања предмета, примењеног методолошког приступа на прикупљеној научној грађи и презентовања одговарајућих истраживачких резултата.

Својеврсни нуклеус књиге и њена структура гравитирају око мањинског питања генерално, а посебно у односима балканских држава које према речима аутора обухвата „више сагласних чинилаца: сам појам мањине, садржај мањинског питања (обим и врсте мањинских права и обавеза, правни и фактички положај мањина у датој држави, однос мањине према држави као грађана те државе и др.), конкретне др-

жаве Балкана обухваћене истраживањем, као и карактер билатералних и међународних односа на Балкану у целини условљених третманом мањинског питања“ (20). Значајно је истаћи да се подробнијим увидом примећује да сваки од наведених сегмената мањинског питања прераста у посебно тематско поглавље овог рада (или више њих) што говори о томе да је аутор сасвим одговорно приступио аргументованој разради сваког од њих. Проф. Обрадовић наглашава „значај целивитог решења питања положаја и права припадника мањина за цео простор Балкана, као и утицај мањина на карактер међународних односа, билатералних и регионалних“ (22). Поменуто решење мора бити, као што је то историја много пута до сада показала, пронађено унутар динамичног и напетог троугла „велике силе-мањине-балканске државе“.

Тематизирање суштине мањинског питања мимо балканског контекста и у једном ширем аспекту продукује две важне и узајамно нераздвојне чињенице на које нужно треба указати и које могу бити од значаја за нека будућа, посебно политиколошка истраживања. Наиме, ради се о томе да је 1) мањинско питање „углавном у многим сегментима остало отворено“ што за последицу има одсуство позитивне дефиниције појма мањине, као и да 2) разлог томе

треба тражити у „чињеници да је питање статуса мањина, готово увек, поред правне, имало неизбежно и политичку димензију“ (21). Још једна последица сложености и отворености мањинског питања настаје у погледу модела његовог решавања који сходно томе мора бити, према мишљењу аутора, искључиво „могући модел“ (*ibid*). На овај начин, а то свакако треба нагласити, он вешто избегава замку олаког нуђења грандиозног и дефинитивног решења мултидимензијалног балканског мањинског питања које не би одговарало изазовима реалности на терену. Применом одговарајуће историјско-упоредне методолошке матрице аутор истовремено успева да 1) приближи читаоцима динамични историјски развој мањинског питања на Балкану и 2) повећавањем његовог нормативног и практичног, глобалног и регионалног аспекта осветли реалност у којој се ово питање свакодневно третира у функционисању балканских земаља и њиховим међусобним односима посебно посматраним из занимљиве геостратешке перспективе. И сам аутор каже да „компарација жељеног статуса мањина у међународној заједници са постојећом ситуацијом унутар појединих балканских држава треба да укаже на правац решавања мањинског питања у конкретной ситуацији и на ширем простору“ (23). Историј-

ски лук истраживања протеже се на једној страни све до почетка XIX века и завршава, на другој, првим деценијама XXI века неизоставно обухватајући све релевантне актере (државе и међународне организације), догађаје и из њих проистекле документе који су у конкретном периоду значајно детерминисали положај мањина на Балкану. Књига је превасходно заснована на интердисциплинарном приступу (спољна политика, међународно јавно право, међународни односи, дипломатија, међународне организације) што је наравно „условљено својствима и димензијама предмета истраживања (политичка, правна, историјска и социолошка компонента), временском и просторном карактеристиком и потребом за већим нивоом научног сазнања“ (24-25).

Не рачунајући уводни део (15-25) где је укратко скицирана предметно-методолошка усмереност истраживања, књига је подељена у укупно шест поглавља који покривају неки од сегмената њеног комплексног предмета. Осим генералног настојања да понуди „могући модел решавања мањинског питања уопште, као и међу балканским државама“, књига циља и ка томе да, „прецизира основне елементе и карактеристике положаја мањина у државама Балкана, обим и врсте права које припадници мањина

уживају, однос дате државе према њима и њих према држави“ (21-25).

Нормативни аспект мањинског питања целовито је представљен у првом поглављу под називом „Појам и општи правни оквир положаја мањина“ (27-104) где аутор у намери да пружи један свеобухватни увид у суштину овог питања задаје себи троструки задатак. Наиме, целовит појам мањина је немогуће утврдити без указивања на 1) разлике у схватању појма мањине (етничке, верске и језичке мањине) (27-61); 2) његову разраду у најважнијим документима међународних организација (УН, ОЕБС/КЕБС) (62-95); 3) као и документима балканских земаља (96-104).

Друго поглавље које носи назив „Историјски развој мањинског питања у односима балканских држава“ (105-204) конкретније улази у хронолошко-ретроспективну анализу и бави се периодом од почетка XIX века закључно са завршетком Првог светског рата и Конференцијом мира у Паризу из 1919. године. На овом месту треба указати на чињеницу да на простору Балкана „почетком XIX века нису постојале мањине у савременом значењу тог појма“ (105). Истовремено, „мањинско питање тога доба имало је два битна обележја: искључиво религијску димензију и било је саставни део уговорних

обавеза великих сила, како међусобно тако и према народима који су били предмет уговорног регулисања“ (116). Истовремено, до Париског мира из 1856. године и нове констелације великих сила, Русија је, сагласно одредбама Кучук-Каинарџијског мира из 1774. године, користила право да брине о заштити православних хришћана у Османлијском царству док је касније проширен круг земаља са овим правом (105-120). Тек је Берлински конгрес „објективно инаугурирао проблематику мањинског питања на Балкану“ где је од новопризнатих балканских држава захтевано да „прихвате одредбе о заштити верских мањина“ (132). Мањинско питање у контексту балканских ратова (1912-1913) и територијалног проширења балканских земаља на рачун Османлијског царства анализирано је у оквиру Букурешке мировне конференције (161-171) и мировних уговора Бугарске, Грчке и Србије са Турском (171-178). Раздобље Првог светског рата чине целине које се баве мањинским питањем у току самог трајања рата (179-186), као и у оквиру Конференције мира у Паризу и Уговора о миру и одредаба о заштити мањина (186-204).

Треће и четврто поглавље разрађују већи период XX века. Овај сегмент књиге обрађује статус мањинског питања у односима балканских земаља

између два светска рата (205-245), проблеме у њиховим односима (246-255), а посебно у вези са мањинама у Краљевини Југославији (261-272). Анализа периода након Другог светског рата започиње мировним уговорима после рата и заштитом општинских људских права и слобода (273-346) и преко тематизирања односа појединих балканских држава у погледу мањина (346-401) завршава се у последњој деценији XX века проучавањем односа држава насталих на тлу бивше СФРЈ из угла мањинског питања (417-447).

Садржај петог поглавља чини период новије историје (почетак XXI века) и носи назив „Положај припадника мањина (старих и нових) у балканским државама на почетку XXI века“ (447-729). У оквиру посебно методично разрађеног одељка „Положај и права припадника националних мањина у Републици Србији“ треба скренути пажњу на важност легислативне димензије овог питања (Закон о националним саветима националних мањина и други закони од значаја за положај припадника националних мањина у Србији), као и динамику њеног развоја (почев од 2009. године до данас). Пишући о искуствима Србије у конципирању и реализацији мањинске политике, проф. Обрадовић поентира да су „постојање политичке воље државе (која по-

стоји) и сарадња са мањинским заједницама (која се спроводи) основни предуслови за квалитетну (не и идеалну) политику државе у области поштовања права припадника националних мањина“ (463).

Питања, дилеме и циљеви истраживачког подухвата презентовани у уводном делу књиге, а након свеобухватне разраде у њеном централном делу преточени су у заокружена завршна разматрања у оквиру шестог поглавља (731-748). На простору Балкана, на коме су се преламале, а и данас се преламају геостратешки интереси великих сила, на почетку XXI века у једанаест држава егзистирају најмање 163 етничке групе. Истовремено, јединственог приступа решавању мањинског питања нема, а евидентно је и постојање колизије између нормативног и практичног аспекта мањинске политике. Проф. Обрадовић, заокружујући своје истраживање, издваја три фактора која утичу на положај мањина: (1) политичка воља државе, (2) њене економске могућности, (3) опадање броја припадника различитих мањина унутар одређене државе изузев ромске мањинске заједнице (739). Детерминишући значај побројаних фактора утиче на то да они истовремено представљају и елементе својеврсног експланаторног обрасца за разумевање неуједначеног третма-

на мањинског питања од стране балканских земаља и различитих перформанси у реализацији одговарајуће мањинске политике сваке од њих што је свакако реалност.

На крају, посебно треба указати на илустративни значај хронолошки презентованог картографског додатка који, између осталог, чине мапа Балкана из 1800. године, етничке мапе Балкана (аутор Јован Цвијић), Краљевине Југославије, СФРЈ, као и Републике Србије из 2012. године (751-762). Цвијићева етничка мапа Балкана налази се и на насловној страни књиге.

Управо зато што остаје комплексно и отворено, мањинско питање омогућава да се о њему у бројним научним круговима пише и полемише и на почетку XXI века посебно када се има у виду турбулентни простор Балкана. Из тог разлога књига „Балкански етнички мозаик: мањинско питање на Балкану“ представља незаобилазну литературу која сваким новим ишчитавањем представља промишљени корак ка целовитом разматрању прошлости, садашњости и будућности мањинског питања на Балкану.